

Департамент культури і туризму, національностей та релігій
Чернігівської обласної державної адміністрації

Новгород-Сіверські СТАРОЖИТНОСТІ

Газета Комунального закладу Чернігівської обласної ради
Новгород-Сіверського історико-культурного музею-заповідника
«Слово о полку Ігоревім»

№3 (24) 2025 р.

Олена Радченко
заступник з науки

ДВА ЮВІЛЕЇ – ОДНА ІСТОРІЯ

Цьогоріч музейна спільнота Новгород-Сіверщини відзначає одразу дві знакові події: 105 років від заснування краєзнавчого музею та 35 років створення історико-культурного музею-заповідника «Слово о полку Ігоревім». Ювілеї стали нагодою не лише для відзначення, а й для осмислення шляху, пройденого нашою музейною спільнотою в збереженні та популяризації історико-культурної спадщини.

Дати символічні: це роки, вплетені в спільну долю міста та краю. Музей став справжнім осередком наукових досліджень, просвітницької роботи та культурної ідентичності. Він формує простір, де минуле зустрічається з сучасністю, а національно-культурна спадщина стає основою для розвитку майбутніх поколінь. Музей уособлює тяглість культурної традиції, багаторічну працю музейників і безперервне дослідження історії рідного краю.

До знаменних дат у музеї-заповіднику було відкрито дві тематичні виставки.

У краєзнавчому відділі виставка – «Старі світлинки – доля вишивана», де представлено близько сорока старовинних світлин першої половини ХХ століття. Світлинки – пам'ять про минуле, справжні історичні документи, на яких – буденність і святковість життя земляків.

У головному корпусі музею-заповідника відкрито виставку «35 миттєвостей музейного життя». Тут відвідувачі мають змогу побачити фото, які ілюструють перші роки становлення заповідника, наукові конференції, краєзнавчі подорожі, зустрічі з дослідниками та друзями музею. Це своєрідний літопис розвитку, що поєднує професійний поступ і живі емоції музейної громади.

Особливого значення набув захід, що отримав назву «Культурний діалог поколінь». Відбулася тепла зустріч ветеранів музейної справи з нинішніми співробітниками, де звучали спогади про нелегкі, але натхненні роки становлення закладу, згадувалися труднощі та перемоги, говорилося про відповідальність і значення музейної праці. Ветерани щиро побажали тим, хто працює в такий складний час, міцного здоров'я, творчої наснаги, подальших успіхів у справі збереження історико-культурної спадщини та утвердження української державності.

У дні ювілеїв особливо відчувається: музей – це не лише скарбниця артефактів, а й духовний центр громади, який формує історичну пам'ять, виховує любов до рідного краю та об'єднує покоління. Він продовжує свою важливу місію – зберігати й популяризувати культурну спадщину, щоб вона надалі служила джерелом пізнання, натхнення та сили.

КАЛЕНДАР ПАМ'ЯТНИХ ДАТ

(жовтень-грудень)

1 жовтня – День захисників та захисниць України. День українського козацтва.

8 жовтня – 140 років від дня народження Володимира Свідзинського – поета, перекладача «Слова о полку Ігоревім».

27 жовтня – День української писемності та мови.

28 жовтня – День вигнання нацистських окупантів з України.

9 листопада – Всеукраїнський день працівників культури та майстрів народного мистецтва.

21 листопада – День Гідності та Свободи.

22 листопада – День пам'яті жертв голодоморів.

6 грудня – День Збройних Сил України.

14 грудня – День вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС.

День українського борщу

Олена Матюк

директорка Новгород-Сіверського історико-культурного музею-заповідника «Слово о полку Ігоревім»

Щороку другої суботи вересня відзначається День українського борщу. 2025 року цей день припав на 13 вересня.

Про борщ українці можуть говорити нескінченно! Це основна перша страва української кухні, яку готують в усіх її регіонах і яка набула міжнародного визнання.

Коли саме з'явився борщ у раціоні наших пращурів достеменно не відомо, але перша задокументована згадка датується 1584 роком у Києві. Про борщ у своїх мемуарах згадує німецький торговельний агент польського походження Мартін Груневеґ, який подорожував з торговельним обозом і його купецька валка зупинилася на ночівлю біля річки Борщівка, як назвав її мандрівник, що коло Києва. Груневеґ припустив, що там свого часу діяв борщовий базар, однак сам же піддав сумнівам таку гіпотезу, бо кияни не мали потреби добиратися так далеко від центру міста заради борщу. У своєму щоденнику він пояснював це так: «Русини купляють борщ рідко або ніколи, тому що кожен готує його в себе вдома сам, оскільки це їхня повсякденна їжа і питво».

Дійсно, борщ є унікальною та універсальною стравою, яка добре доповнює будь-який стіл. Залежно від способу приготування та подачі він відрізняється за густиною й температурою. Найпоширеніший – гарячий червоний борщ. Варять українці і зелений борщ, готують також буряковий холодний борщ. Також борщ може бути пісний або м'ясний. Густий наваристий борщ може бути й повноцінним обідом, сніданком і вечерею.

Характерною особливістю борщу є його кислотність, яка досягається за допомогою бурякового квасу або різноманітних фруктів, як от вишні, яблука, журавлини тощо. У сучасній технології приготування борщу для надання кислотності використовують помідори або томатну пасту чи соус, для більшої пікантності додають яблучний оцет. Для варіативності смаків у різних регіонах до борщу додають квасолю, гриби, вишні, чорнослив, груші (сушені чи копчені), рибу, галушки тощо.

У деяких селах Сіверського Подесення до борщу додавалася запечена в печі риба, сушені груші. Борщ – це страва, яку не можна зварити за одну годину, а чим більше він настоїться, тим він смачніший.

Цікаві історичні факти з родинних переказів Розумовських свідчать про те, що цариця Єлизавета Петрівна спершу покохала Олексія Розумовського, а слідом за ним полюбила український борщ, який

при дворі часто подавали як улюблену страву фаворита і варили його аж 6 годин. Дивовижний аромат українського борщу і пампушок з часником поширювався палацом. Можливо з тих часів московити і стали вважати український борщ «своїм», бо не дарма ж Тарас Шевченко писав, що вони зі своїм мисленням переконані, що «ви» наші і все «ваше» наше.

Своєрідною енциклопедією української кухні є «Енеїда» Івана Котляревського, у якій 1798 року автор приводить соковиті свідчення про борщ. «Не поцурайтесь хліба-солі. Борщу скуштуйте, галушок» – саме так Іван Котляревський описує українську гостинність і не дарма, борщу, як головній страві, для підкреслення цієї риси, відведена особлива роль.

Борщ так тісно увійшов у наше життя, що став не просто їжею, а й ритуальною стравою обіду на хрестини, колись на весілля, досі і на поминальний обід. Він також є стравою календарної обрядовості, оскільки пісний борщ – одна з 12 страв на Святвечір.

Коли перед ЮНЕСКО постало питання щодо внесення борщу до нематеріальної культурної спадщини, яка потребує охорони, то нам – українцям, необхідно було відстоювати «українськість» борщу. Звісно ж, ініціаторкою виступила країна-агресорка росія, що не визнає ні української нації, ні мови, ні культури. І тут росіяни не втрачали нагоди називати «своїм» те, що їм не належить, і за давньою звичкою вкрати це. У 2019 році офіційний акаунт Міністерства закордонних справ РФ написав у твіттері: «Вічна класика, борщ – одна з найвідоміших і найулюбленіших російських страв і символ національної кухні». З цього приводу у соцмережах розпочалася жвава дискусія. Українські користувачі звинуватили росію у привласненні українського культурного спадку.

У жовтні 2020 року Україна внесла борщ до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини. У березні 2021 року МЗС України подало номінаційне досьє з понад 700 сторінок документальних доказів того, що борщ – страва української кухні.

Тим часом офіційне видання уряду росії «Российская газета» у жовтні 2020 року опублікувало статтю «Чей суп будет».

21 грудня 2020 року ресторанний путівник «Мішлен» (Michelin) оголосив про початок оцінювання ресторанів Москви, у яких пропонують «емблематичну для Росії страву» – борщ. Таке формулювання викликало хвилю обурених коментарів, особливо серед українців. Згодом керівництво ресторанного путівника перепросило за «гастрономічну необачність» у формулюванні щодо борщу. У липні 2020 року українські дипломати домоглися від «Мішлену» вказувати борщ як українську страву. Тоді ж у посольстві України у Франції повідомили про початок роботи над Мішленівським гастрономічним гідом по київських ресторанах.

Світлини як історико-етнографічне джерело

Наталія Коврижко
бібліотекарка
наукової бібліотеки музею

До 35-річчя історико-культурного музею-заповідника «Слова о полку Ігоревім» у краєзнавчому відділі відкрито виставку «Старі світлини – доля вишивана», де представлено близько сорока знімків першої половини ХХ століття. Вони походять із музейних фондів та родинних альбомів жителів Новгород-Сіверського та району і є цінним історико-етнографічним джерелом.

Фотографії дають змогу простежити особливості повсякденного та святкового традиційного вбрання місцевих мешканців, відтворити уявлення про те, що носили й чим прикрашали себе краєни в першій половині ХХ століття.

На особливу увагу заслуговують жіночі прикраси, які на багатьох світлинах вирізняються різноманітністю форм та матеріалів. Саме вони стали поштовхом до глибшого дослідження традиційних оздоб, характерних для нашого регіону, та їхнього місця в локальній культурній спадщині.

Серед численних прикрас вирізняються лускавки з дутих скляних намистинок. Їхнє походження сягає давніх часів, адже виготовлення подібних прикрас було пов'язане з розвитком осередків скляного виробництва. Завдяки простоті та доступній ціні вони набули широкого розповсюдження, особливо серед молоді. На дівочій шії могло бути до 25 разків цього намиста. Лускавки вирізнялися яскравістю та декоративністю: прозорі або кольорові намистини створювали ефектний образ навіть за мінімальних витрат. Вони були не лише прикрасою, а й ознакою приналежності до певного середовища, демонстрували прагнення жінок виглядати сучасно й водночас зберігати зв'язок із традицією. На світлинах із родинних альбомів, датованих 1930–1940-ми роками, такі прикраси трапляються досить часто. Водночас їх можна побачити й на фотографіях 1950-х років, що свідчить про довготривалу популярність цього виду намист.

Таким чином, лускавки є не лише модним атрибутом свого часу, а й важливим етнографічним маркером, що допомагає дослідникам простежити особливості локальної культури та традиційні уявлення про красу й жіночність. У різних регіонах України лускавки мали різні назви: надуванці, світлячки, кулі, дармовіси, бранзолєти. На Новгород-Сіверщині ж побутувала загальна назва – «маністи», яка об'єднувала всі різновиди намист. Жінки вживали це слово, не розрізняючи конкретних матеріалів чи форм. До «маніст» могли відносити і коралові, і бурштинові, і скляні, а також баламути, лускавки, смальту тощо. Намиста можна було придбати на місцевих ярмарках, у крамницях чи в мандрівних торговців, які пропонували широкий асортимент товарів.

Якщо молоді дівчата та молодіці найчастіше прикрашали себе недорогими й яскравими лускавками, то на старших жінках бачимо вже інші, значно коштовніші прикраси: баламути та коралі, намиста зі смальти та бурштину, що вражали різноманітністю кольорів і відтінків.

Дорогим намистом були середземноморські коралі (щире, добре, правдиве намисто). Найбільш цінними вважалися насичено-червоні, оброблені у вигляді овалів чи барилець, з великими намистинами в центрі. Комплект намист доповнювали хрестами та дукачами, що кріпилися на стрічці високо на шії. Такі прикраси поєднували естетичну та сакральну функцію, адже хрест був не лише оздобою, а й оберегом жіночої краси та здоров'я.

Цінні намиста мали не лише декоративне значення. Вони слугували своєрідною «інвестицією» в родинний добробут, адже їхня вартість була високою. Такі прикраси передавалися у спадок. Тож коштовні коралі та баламути виконували роль не лише жіночого аксесуару, але й родинного депозиту, що позначав заможність і соціальний статус сім'ї.

Світлини, представлені на виставці, не лише візуальне відображення епохи, але й своєрідний документ, що фіксує деталі, які нерідко залишаються поза увагою письмових джерел. На відміну від офіційних описів чи статистичних даних, зображення дають змогу побачити конкретну людину, її одяг, прикраси, позу, навіть психологічний настрій, зафіксований у момент зйомки.

Фотографії зберігають пам'ять про окремі родини та водночас відображають культурний код місцевої громади. Вони дають можливість простежити традиційне вбрання та прикраси, які існували на тогочасній Новгород-Сіверщині.

ВЕСІЛЬНИЙ ОБРЯД СЕЛА ТРОЇЦЬКЕ НОВГОРОД-СІВЕРСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Лариса Бодяко
молодший науковий співробітник
краєзнавчого відділу

Записано від Ахременко Галини Петрівни, 1964 року народження.

Порада

Перед весіллям зустрічаються рідні з боку нареченого та нареченої для обговорення весільних заходів. Мати нареченого зі своїми близькими родичами приходять додому до батьків нареченої. Вони домовляються про те, де, коли і як буде проходити весілля. Призначають дату, дивляться, щоб був вдалий час (весілля не грали під час постів, у травні, на великі церковні свята, певні фази місяця). Родина нареченої готувала частування для рідних нареченого, які прийшли на пораду.

Сватання

У свати наречений приходив зі своєю найближчою ріднею. Серед них були батько, мати, брати, сестри, хрещені. Окрім рідні обов'язковими персонажами сватання вважалися два дружки, один з яких призначався головним. Дружки першими заходили до сіней, відчиняли двері до хати й питали: «У сьом дваре прадається тьолачка. Сюди ми папалі чи ня сюди?». Мати нареченої повинна була дати відповідь. Якщо сюди, то головний із дружків заходив до хати, брав біля печі чепелу або кочергу, хрестив нею тричі поріг, а потім свати заходили до хати, де їх запрошували до столу. Свати приносили з собою хліб (бажано домашньої випічки), пляшку горілки чи самогону. Випиваючи по першій чарці, вони вихваляли свою горілку, говорили, яка вона хороша, міцна, то й наречений хороший, міцний, буде хорошим господарем для їхньої доньки.

Хліб наречена мала розрізати ножом хрест-навхрест, не виймаючи ножа з хлібини. Потім молода обдаровувала всіх присутніх подарунками: платками, рушниками, відрізами тканини тощо. Головному дружкові дарунка не давали, могли дати лише носову хустинку. Він на весіллі потім буде боярином.

Співали гуканки:

*Сядять дружки рядочкам
Пад вішньовим садочкам,
Вірвалі кветачку чарваненьку
Засваталі (ім'я) маладєньку. Гу-у-у!*

По завершенні обрядодії сватання гості поверталися додому, а наречений уже міг залишитися на ніч у родині нареченої.

Весілля

Весілля як правило гуляли в суботу. Готувалися до цього сімейного свята як у родині нареченої, так і нареченого. У суботу раненько, удосвіта, мати

виряджала дочку разом з дружкою запрошувати гостей на весілля. Вони одягалися в українські вишиті костюми. Наречена обов'язково одягала вінок зі стрічками, а дружка була без вінка. У руках молода мала весь час тримати носову хустинку. Перед запросинами мати благословляла доньку. Усе це робилося стоячи, сідати вже було не можна.

*Мама дачку любистком вянчала,
Барвінкам в'язала,
На сяло віправляла. Гу-у-у!*

Якщо в селі в один день було 2 весілля, то дві молоді не повинні були зустрітися, бо то був поганий знак. Виходячи з двору, продумували такий маршрут, щоб ніде не ходити однією й тією ж дорогою.

Коли заходили до хати потенційних гостей, то просили такими словами: «Прасів батька, прасіла matka і я вас прашу: прихोдьте да міне на свадьбу».

Боярином (старшим дружком) брали сина хрещеної матері чи батька, також і наречена брала за дружку доньку хрещеної чи хрещеного. Головними розпорядниками на весіллі були 2 дружки, один з яких був старшим. Їх перев'язували двома рушниками хрест-навхрест.

Коли приїжджали гості разом з молодим до двору молодої, то їм влаштовували різноманітні випробування: наречений мав розколоти сокирою колоду, вгадати, де його наречена серед інших дівчат (їх накривали хустками); він мав заплатити викуп; у дверях могли бути записки з завданнями, які були обов'язковими до виконання, бо інакше його не впускали до хати.

*Пусті, сват, да хати
Нас тут небагата
Сєм раз да па сємяра,
Хату перяверніма. Гу-у-у!*

Після реєстрації шлюбу молодих на порозі зустрічали батько та мати молодої. Мати тримала на вишитому рушникові коровай, на якому зверху стояла солонка. Ав батька в руках була пляшка горілки та 2 чарки. Мати хрестила короваєм дітей, а батько пропонував їм по чарці горілки. Але від горілки молоде подружжя мало демонстративно відмовитися. Після цього дружки проводжали молодих із боярином та дружкою до їхнього посаду. У красному куті хати, де ікони, молодим стелили кожух, вивернутий хутром наверх, що символізувало їх безбідне життя у шлюбі. Вони сідали на нього.

На весілля запрошували гармоніста. Під гармошку співали, танцювали. Коли завивали «велячко», то співали відповідні гуканки:

*Уже велячка ізвілі,
Гарелкі ня пілі,
Ві на Бога глянтя,
Нам гарелачкі дайтя. Гу-у-у!*

Після цього ділили коровай молодої між гостями її роду. Бгання короваю, його «доставка» до молодих, ділення – це особливий обряд у всій весільній церемонії. Пекти коровай запрошували жінку, яка була щасливою у шлюбі, не розведена, не вдова. При випіканні короваю теж співали гуканки:

*Ніхто ня вгадає (2 р.), шо в нашам каравай:
3 дьвяті мерак пшаніца, з дьвяті крініц вадіца,
3 дьвяті каров масла ще й яєць павтараста. Гу-у-у!*

Коровайниця пекла ще один коровай з 12 шишками, який потім оформляли як вельце. У кожную шишку втикали паличку, обгорнуту кольоровим папером, а потім усе це накривали червоною хусткою і ставили перед молодими на столі. Робилося це, коли молоді готові були сісти за стіл.

Готовий коровай, прикрашений шишками, «везли» від порогу до посаду. Це було окреме театралізоване дійство. Двох кремезних чоловіків зв'язували довгим домоктаним рушником, а третього, невеличкого, саджали зверху. Він тримав віко від пічної діжі, на якому красувався коровай. Віко застиляли хустиною, коровай теж був накритий іншою хустиною, щоб незаміжні дівчата не крали шишок. Якщо дівчині таки вдавалося вкрасти шишку, то значить у неї теж скоро буде весілля.

Коровай «везли» з піснями, примовками, відповідними ритуальними обрядодіями. Зміст пісень часто межував із соромницькими. Але цей ритуал вважався майже кульмінаційним в усьому весільному обряді. Коли «довозили» коровай від порогу до молодят, то починали його ділити. Один дружок краєв коровай на шматки (треба було так розрахувати розмір шматка, щоб вистачило на всіх гостей), клав на тарілку, накриту носовою хустиною. Хтось інший наливав горілку в чарку, другий дружок підносив цю тарілку по черзі кожному гостеві.

*Край, дружок, каравай, край,
Чужому роду ня давай,
Чужому роду кришечки,
Нашому роду шишечки,
А нам дьвчатам галубци,
Шоб любілі маладци. Гу-у-у!
Дружок каравай нясе (2 р.), єлячкам трясе,
Трясі ня трясі, нам каравай дасі. Гу-у-у!*

Родичі молодого співали пісні-передирки:
*Дружок каравай кроє (2 р.), носа ня втірає,
Падайте мятліца утерті насіща. Гу-у-у!*

Коли гостям підносили шматочок короваю, вони брали його та чарку горілки. Перед тим, як випити, проголошували промову з побажаннями молодят. Дружок все передавав молодим, іноді ще й сам щось добавляв у гумористичній манері. Потім дарували подарунок – гроші, цінні речі тощо. Гроші нареченій голою рукою з тарілки брати було не можна, вона брала хустиною та складала в банку. У дружка, який різав коровай, рука теж була обв'язана хустиною, бо брати ніж голою рукою вважалося поганим знаком.

Якщо хтось із рідні дарував курей, качок чи гусей, то обов'язково їх мала бути пара. Батьки могли подарувати тільну телицю або корову. Гроші, які «накідали на каравай», рахували тільки після відводін.

Наступним етапом весілля було продавання коси нареченої. Це робили її молодші брат чи сестра. Гроші, які ті могли виручити за косу, їм же й залишалися, тому вони були зацікавлені «вторгувати» за косу якомога більше.

Після продавання коси починали збиратися до хати нареченого. Відправити весільний потяг туди мали встигнути до заходу сонця. Мати нареченої готувала скриню з приданим, яке, як правило, збиралося практично з народження дівчини. До приданого входили вишиті рушники, завіски, подушки, простирадла, скатерті тощо. Разом зі скринєю відправляли й свою рідню – сестер, братів, дядьків, тіток. Біля хати батьки благословляли молодят, ті цілували ікони (і ті, що в них у руках, і ті, що в батьків). Коли молодята сідали в машину (раніше то була підвода), то мати підходила з ситом, у якому вже була наготовлена пшениця, овес, гроші (копійки), цукерки, і всім цим обсіпала машину (підводу з молодятами) трічі.

*Розавія кветачкі, кланяються детачкі,
Батьку і мамци і всій радінци. Гу-у-у!*

Свекруха зі своєю ріднею зустрічала невістку біля воріт.

*Аткривай, маті, хвортку,
В'язом табє ляльотку
Із сундуком-махінаю
В хату гаспадиняю. Гу-у-у!*

Закінчення. Початок на 4 стор.

За цей час, поки привезуть придане молодій, висіли свекрушині рушники, завіски, застелене ліжко для молодят, – усе те вбрання знімалося, а те, що було в скрині молоді, вішалось. Міняли завіску, рушники, клали на ліжко подушки у вишитих наволочках, міняли простирадло. Вішали придане ті гості, які привезли скриню.

Перезва

Весілля продовжувалося в хаті молодого. У його родині також пекли коровай, дарували подарунки, але вже родичі молодого. Бажали молодим щастя, здоров'я, багато діточок. Віталось, коли побажання робилися в цікавій гумористичній формі: «дарую вінок цибулі, щоб нявєстка не давала свякрусі дулі»; «дарую пуд жита, щоб малада ня була на день сем раз біта»; «дарую мішок проса, щоб малада ня була на морозі боса»; «дарую палавіну леса, палавіну гая, пакуля маладий маладу ня пацуля, каравай ня прінімаю».

Після поділу короваю свекруха невістку переодягала, знімала з неї фату та пов'язувала хустку. Фату вішали на ікону, і там вона висіла до відводин.

*Шо ми захателі, то ми і зрабілі,
Із муки паляниці, із девкі – маладиці. Гу-у-у!*

Сніданки

Із самого ранку, у неділю, сніданки збиралися в будинку молодят. Несли з собою дріжджові млинці, смажене сало, яєчню, вареники. Були вареники із сюрпризом, туди могли покласти реп'яхи, гіркий перець, часник. Такими варениками частували свекруху та свекра.

Мати молоді у своєму дворі ловила курку та давала дружці, щоб та віднесла її до господи молоді сім'ї, але нести треба було так, що не побачили хлопці з боку молодого, завданням яких було відняти та розірвати ту курку. Курка за будь-яку ціну мала вижити і потім жити до скону в господарстві молодят, нести їм яйця. Другу,

бутафорську курку, робили з буряка, усіяко прикрашали її, щоб вона максимально була схожа на справжню. Коли підходили до двору молодого, то за цю курку було не страшно. А в цей час хтось з живою куркою непомітно проходив до двору. Крім того ще брали з собою горілку, бо коли підходили до двору, то їх не пускали, вимагали викуп горілкою. Спочатку їм наливали підроблену – солону воду, а потім вже справжню горілку. Коли їх пускали до хати, то мати повинна була вгадати свою доньку (декілька дівчат накривали хустками). Співали такі гуканки:

*Ой брязнулi ключі
Із неба із тучі
Заспявалі дружкі
Да (ім'я) йдучі. Гу-у-у!
Вийді (ім'я) пагляді
Ми табє снєдаті приняслі,
У тябє матінка не радна
Рано табє снєдаті ня дала. Гу-у-у!
Паселі снєданкі,
Пагнуліся лавкі
Гарелкі нап'ються
Ще більше прагнуцца. Гу-у-у!
У нашага свата з лази-варби хата,
Сенячкі з бяр'юзи, снєданкі твар'юзи. Гу-у-у!*

Садили на посад боярина з дружкою як другу пару. Їм також кричали: «Гірко!». Вони також мали цілуватися. Проходили різні народні ігри з переодяганнями тощо.

Відводини

Відвідати своїх рідних батьків молода дружина мала право тільки через тиждень після весілля. Приходила вона до них не сама, а зі своїм чоловіком, свекром та свекрухою. До хати заходила першою. Батьки готувалися, пригощали своїх нових родичів. Якщо свекрусі все сподобалося, то вона давала подарунки сватам.

Закінчення. Початок на 2 стор.

День українського борщу

У березні 2021 року Міністерство культури та соціальної політики закликала приєднатися до підтримки національної страви в соцмережах. Для цього користувачі соцмереж викладали рецепти, світлина або сторіз із борщем, який готували власноруч вдома або смакували деінде, з хештегом #борщнаш #uaBorshch.

Українці беззаперечно перемогли у «битві за борщ» і 1 липня 2022 року на п'ятому позачерговому засіданні Міжурядового комітету з охорони нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО елемент «Культура приготування українського борщу» внесли до Списку нематеріальної культурної спадщини, що потребує негайної охорони. Наявність у цьому списку доводить, що та чи інша страва є своєрідним етнокультурним феноменом, символом національної культури та ідентичності, вартим дослідження і захисту. Саме таким відтепер офіційно є український борщ.

Вкоріненість у народну культуру також підтверджує

те, що борщ належить українському народові. В українській мові є низка сталих виразів, приказок і та прислів'я про борщ. Борщ часто фігурує і в художніх образах, і в літературі, і в приватних розмовах:

рубанув/лупанув борщу;
навернув/уперіщив миску борщу;
борщу б такого наваристого, щоб аж світ розвиднівся;
борщ такий, що ложка стоїть тощо.

Сьогодні, у зв'язку з війною та з певних причин, не всі українці мають можливість доступу до культури приготування борщу. Та ми, українці, як ніхто інший добре розуміємося, цінуємо та зберігаємо традиції приготування українського борщу. Тож бажано сьогодні і завжди, щоб у нас усіх була можливість готувати та куштувати смачний наваристий український борщ! Зберігаємо свою спадщину та цінуємо своє – українське!

ВІДКРИТТЯ ЖІНОЧОЇ ПРОГІМНАЗІЇ В НОВГОРОДІ-СІВЕРЬСЬКОМУ

Ірина Лобачова
завідуюча відділу давньоруської літератури

Наше місто багате на педагогічну спадщину і традиції на освітянській ниві. Витоки їх сягають давнини. В 1808 році була відкрита чоловіча гімназія, яка стала культурно-освітнім осередком для Чернігівської, Полтавської, Курської та інших губерній. Гімназія прославилась своїми талановитими випускниками. Серед учнів, які здобували освіту в стінах старовинного навчального закладу, багато згодом стали відомими особистостями. Перший ректор Київського університету М. Максимович, український письменник П. Куліш, педагог К. Ушинський, хірург і анатом І. Буяльський, археолог, професор права Д. Самоквасов та багато інших.

Організація освіти для чоловіків була на достатньо високому рівні, у той же час жінки не мали такої можливості.

За ініціативою директора чоловічої гімназії І.Ф.Тимковського в 1826 році в місті відкривається приватний пансіон шляхетних дівчат Антона Останкевича, який підпорядковувався Новгород-Сіверській дирекції гімназії. Плата за навчання з пансіоном становила 600 крб., без пансіону – 300 крб. До 1829 р. закладом керував А. Останкевич, потім ним завідувала дружина штабс-капітана Марія Бутковська. Після того, як з'явились претензії щодо навчання та виховання, родина Бутковських відмовилась від його утримання.

Через декілька років платний жіночий пансіон у місті відкрила пані Шевцова. Заклад був закритого типу і в ньому навчалось небагато дівчат з дворянських родин.

Була ще одна спроба відкрити класи для дівчат у повітовому училищі в другу половину дня. Заняття проводились вчителями чоловічої гімназії, але через деякий час вони припинили викладання у зв'язку зі складностями в роботі.

Організувала роботу жіночого навчального закладу в місті на початку 80-х років XIX ст. родина новопризначеного в 1871 році директора чоловічої гімназії, колишнього її випускника Володимира Васильовича Порскалова.

10 вересня 1872 року В.Порскалов звернувся до попечителя Київського навчального округу з клопотанням, у якому виклав ситуацію, пов'язану з організацією жіночої освіти в місті. Дружина В. Порскалова Марія Яківна Бартош була зацікавлена у відкритті жіночої школи в Новгороді-Сіверському. За короткий час їй вдалося згуртувати широке коло прихильників цієї ідеї.

До відкриття жіночої прогімназії долучилися статський радник Г. Я. Биковський, князь Е. В. Голіцин, голова дворянства О. М. Судієнко, почесні громадяни міста І. Д. Слонім і Ю. І. Биховський. Вони зробили добровільні внески на користь розвитку жіночої освіти в місті.

Місцеве дворянство та купецтво підтримало клопотання родини Порскалових.

Негативна відповідь міністра народної освіти не призупинила діяльності громадськості, спрямованої на відкриття жіночої прогімназії (навчальний заклад, який функціонував як неповна середня школа в XIX — пер. пол. XX століття).

Ряд організаційних питань були вирішені успішно, складнощі виникли з приміщенням для навчання. Після тривалих пошуків міській думі вдалось знайти дерев'яне приміщення для потреб прогімназії, орендувавши його у Єфросинії Своєхотової з річною оплатою 325 крб.

12 листопада 1875 року відбулося урочисте відкриття жіночої трикласної прогімназії. Об 11 годині в присутності батьків учениць, місцевої громадськості, вчителів, членів піклувальної ради настоятель Спасо-Преображенського монастиря архимандрит Фотій разом із законовчителем П. М. Флеровим відслужили урочисте богослужіння. Цей день і вважається офіційним днем заснування прогімназії в Новгороді-Сіверському.

Жіноча Гімназія.
Нам. «Н. В. Ратнерь, Новгород-Сіверськ.»
Новгород-Сіверськ.

Історичні перипетії Домотканова

Олена Путра
старший науковий співробітник
краєзнавчого відділу

На правому березі річки Десна, північніше Новгород-Сіверського, розташоване мальовниче передмістя з назвою Домотканів. Здавня це було окреме поселення, а наприкінці XIX ст. входило до 2-го стану Мамакинської волості Новгород-Сіверського повіту Чернігівської губернії. На той час Новгород-Сіверський повіт складався з 11 волостей, які поділялися на 3 стани на чолі зі становими приставами. Становий пристав виконував розпорядження повітового поліцейського управління, був охоронцем громадської безпеки, спокою та порядку, інформував про врожай, а також припиняв сварки та безчинство, не припускався протизаконних дій та вчинків. Такий адміністративно-територіальний поділ не влаштовував мешканців Домотканова. Прикладом тому є документ з Державного архіву Чернігівської області.

У червні 1888 р. селяни-власники Домотканова, на сході, скликаному сільським старостою Павлом Охременком, обговорювали питання про незручності поліцейського управління щодо Домотканова. Селяни, які мали право голосу (Семен Окопський, Михайло Лисиця, Гнат Кокта, Козьма Коритка, Андрій Макеєнко, Яким Жоров, Яків Жоров, Андрій Жоров, Іван Горбатенко, Іван Лукаш, Леонтій Ткаченко, Федір Ткаченко, Василь Шибицький, Семен Зеневиц, Дем'ян Охременко, Степан Бакун, Іван Окопський), уповноважили відставного рядового Ісаака Степановича Охременка звернутися до Чернігівського губернського правління з проханням перевести Домотканів з 2-го до 1-го стану Новгород-Сіверського повіту або безпосередньо до самого міста щодо поліцейського підпорядкування. Таке бажання домотканівців здається природним та логічним. Поліцейський пункт (становя квартира) 2-го стану знаходився в с. Костобобрів, що майже за 40 верст від Домотканова. Непридатні, особливо весною, шляхи сполучення створювали незручності та перешкоди під час виконання обов'язків служби поліцейськими десятниками та сотенним. Також це уповільнювало доставку термінових повідомлень, марно витрачався час на дорогу. На думку мешканців Домотканова, було б набагато зручніше, аби поселення було переведене з 2-го у 1-й стан повіту або зараховане до самого повітового міста Новгород-Сіверського. Яке, по-перше, було на невеликій відстані від Домотканова (близько кількох verst); по-друге, мешканці поселення належали до

приходу Покровської церкви в місті; по-третє, становя квартира пристави 1-го стану Новгород-Сіверського повіту знаходилася в місті. Тому домотканівці вважали за необхідне усунути незручності, пов'язані зі становим поділом. Але вирішити це питання було непросто.

На той час будь-яка зміна в межах кордонів станів здійснювалася губернатором тільки після ознайомлення з позицією повітового поліцейського управління.

Згідно звіту Новгород-Сіверського повітового поліцейського управління, переведення Домотканова до 1-го стану могло відбутися тільки тоді, коли це поселення вийде з Мамакинської волості та ввійде у найближчу волость 1-го стану – Риковську, з волосним центром на відстані 15 verst від Домотканова. Однак, згідно з розподілом станів (1876р.), вимагалось не порушувати цілісності вже сформованих волостей. Стосовно ж зарахування Домотканова до міста – то це було зовсім нереально, бо поселення розташоване поза межами міста. Отже, губернатор, зваживши на звіт повітового поліцейського управління, визнав неприпустимим відокремлювати Домотканів від Мамакинської волості, щоб не спричинити роздроблення останньої. Стосовно ж приєднання поселення до Новгород-Сіверського поліцейського управління – це додаткове обтяження поліціантів міста, які до того ж змушені будуть виконувати службові обов'язки ще й у Домотканові.

Отже, у грудні 1888 р. Чернігівське губернське правління залишило прохання домотканівців без задоволення. Спроби мешканців перевести Домотканів до 1-го стану найближчої Риковської волості або до міста не мали успіху через адміністративні та територіальні обмеження того часу.

Лише через століття, пройшовши шлях адміністративно-територіальних змін, рішенням вже Верховної Ради України (2001 р.), село Домотканів втратило статус окремого населеного пункту, ставши приміською частиною Новгород-Сіверського.

Засновники: Чернігівська обласна рада КЗ Новгород-Сіверський історико-культурний музей-заповідник «Слово о полку Ігоревім»

Свідоцтво про реєстрацію: ЧГ №662-311Р від 9.01.2019 р.

Адреса редакції: 16000, Чернігівська область, м.Новгород-Сіверський, вул. Слобідська, 1

e-mail: slovo@cg.ukrtel.net

Електронна версія на сайті - ns-nslovo.org.ua

Наклад - 200 примірників. **Замовлення №2098**

Друк: ФОП Жилінкова Л.В., Чернігівська обл., м. Мена, вул. Армійська, 23, тел. (099) 033 55 84

Редакція не завжди поділяє точку зору автора (авторів). За точність викладених фактів і цитувань несе відповідальність автор (автори).

«Новгород-Сіверські старожитності»

Редакційна колегія:

Олена Матюк, Олена Радченко,
Світлана Дубовець, Ірина Лобачова,
Наталія Андросенко, Наталія Коврижко,
Світлана Приход

Розповсюджується безкоштовно

Редакція газети «Новгород-Сіверські старожитності» запрошує до співпраці краєзнавців, науковців, істориків, літераторів.